

Els programes infantils de ràdio a Catalunya: una aproximació cronològica a la tipologia de programes de ràdio per a nens

SÍLVIA ESPINOSA

Professora de la Universitat de Girona (UdG), investigadora de l'Observatori de la Ràdio i membre del Grup Internacional d'Estudis sobre Comunicació i Cultura (UAB)

Silvia.espinosam@udg.edu

LIDIA BORRERO

Graduada en Publicitat i Relacions Públiques a la Universitat de Girona (UdG)

lidia.borrero@gmail.com

Article rebut el 20/04/15 i acceptat el 10/06/15

Resum

Aquest article vol evidenciar la poca significació que tenen les programacions infantils de ràdio a Catalunya en el marc d'una conjuntura econòmica complicada i en un sector industrial que paradoxalment necessita reinventar-se i buscar nous models per rejuvenir la seva antena. Majoritàriament són programes patrimoni de les emissores municipals que aposten per una concepció clàssica per acostar-se a un públic apartat dels estudis d'audiència. En aquestes pàgines es revelaran les conclusions d'un exhaustiu treball de camp (2013) que descriu com són i on s'emeten els programes infantils que es poden escoltar, per aire, a les emissores generalistes públiques i privades de Catalunya.

Paraules clau

Ràdio infantil, programació, Catalunya.

Abstract

The aim of this paper is to demonstrate the limited prevalence of children's radio programmes in Catalonia. In a context of recession, where radio broadcasting needs to reinvent itself and search for new models to renew its audience, it seems unusual to pay no attention to this kind of audience. Most children's programmes are hosted on municipal radio stations that choose a classic concept in order to reach their public – a public not included in audience measurement studies. This article explains the findings of exhaustive fieldwork (2013) describing how and where children's radio programmes can be heard, broadcast by both public and private general interest radio stations in Catalonia.

Keywords

Children's radio, programming, Catalonia.

1. Introducció

Un estudi de l'Observatori de la Ràdio a Catalunya evidenciava el 2010 que l'audiència juvenil de ràdio feia deu anys que anava decreixent.¹ Tot i així, s'explicava que els joves consumien ràdio de forma esporàdica al matí o a la nit des de casa, hàbits que no distaven gaire dels consums europeus. Es decantaven per la música quan havien d'escollir programació, però com que eren oients multitasca els temps dedicats a l'escolta activa cada cop eren menors. Aquest perfil d'oient jove dibuixat des de l'Observatori és el que busquen els estudis d'audiència en les seves enquestes: joves més grans de catorze anys. L'Estudi General de Mitjans (EGM) – Baròmetre Catalunya, com és sabut, no inclou en els seus treballs de camp l'audiència menor de catorze anys, extrem aquest mancat de coherència des d'una perspectiva vinculada al consum, segons denunciaven des de PubliRadio els autors d'un interessant article titulat "The Hidden

Radio Audience in Spain: Study on Children's Relationship with the Radio" (2011). De fet, és normal trobar publicacions de l'àmbit publicitari que es fixen en els nens com a prescriptors del consum familiar. En aquest sentit, Julia Coronas, al portal d'economia *emprendedores.es*, afirma que els nens decideixen completament l'oci familiar. Malgrat aquests avisos, els menors de catorze anys continuen sent un públic desestimat a les enquestes d'audiències de ràdio i es mantenen invisibles per als programadors presents als estudis d'audiència, la qual cosa evidencia que no pensen en aquest perfil d'oient quan inventen, renoven o reprogramen els seus espais temporada rere temporada.

"Hoy día, parece aconsejable admitir que la radio renunció a la audiencia infantil desde hace décadas. Por motivos a mitad de camino entre la protección infantil y el encarecimiento de las encuestas a los pequeños, los estudios de audiencia solo

valoran a los oyentes que tienen más de catorce años” (Cadena SER 2013).²

No és cert que els infants no escoltin la ràdio. Els nens de primària escolten ràdio musical, esports i els programes que se senten a casa mentre la ràdio acompanya en el dia a dia domèstic dels seus progenitors (Balsebre *et al.* 2011, 226).

L'objectiu d'aquest treball és, doncs, conèixer l'oferta radiofònica per a nens que es pot seguir a Catalunya en emissores generalistes. Es busca visualitzar i categoritzar com són els programes per a nens i nenes i on s'emeten, a partir de l'observació de l'oferta de ràdio que es pot sentir a les ones, a Catalunya, destinada a oients d'entre tres i dotze anys. A partir d'un treball de camp exhaustiu, finalitzat el desembre de 2013,³ que ha resultat molt laboriós atès que la crisi econòmica ha provocat canvis estructurals al sector radiofònic català (Martí i Espinosa 2014, 486), s'ha pogut dibuixar el mapa actual de la ràdio per a nens a Catalunya.

2. Programes infantils de ràdio, una aproximació històrica

La història més antiga de la ràdio sí que s'ocupava dels infants en la seva minsa programació. Sabut és que a les primeres emissores que operaven a Catalunya al segle xx, els infants hi tenien una certa presència. En Toresky a Ràdio Barcelona, malgrat no fer programes adreçats als menuts, va escollir un nen, en Miliu, com al seu *alter ego* per fer les seves lliçons i per aconseguir diners per a la beneficència (Espinosa 2008, 149), cosa que li va valer nombrosos reconeixements institucionals. No era un cas aïllat. Faus (2007, 217) recull altres experiències, encara més antigues, de programes o conferències destinades al *target* infantil, com ara la creació del programa *Charlas para niños* a Radio España de Madrid. Segons Balsebre (2001, 158), als anys vint, a Unión Radio existien unes “emissions infantils” a càrrec de Manuel Abril i, més tard, amb Luis Medina, neix *Quisicosas infantiles* i les històries de Pitúsín. Durant els anys de la II República els locutors i les locutores llegien contes, faules o poemes per als infants a la majoria d'emissores catalanes tant de la xarxa de Ràdio Associació com d'Unión Radio, Ràdio Barcelona. A Ràdio Lleida es radiava un cop per setmana l'“Emissió dedicada als infants”. També hi havia concursos en què els més petits participaven cantant, com el que feia Núria Fraire a Ràdio Vilanova: “el programa que més li agradava era el que feia dissabte a la tarda, dedicat a la mainada. Tenia una durada de dues hores i els locutors presentaven els menuts que volien recitar un vers o bé cantar una cançó. Un cop acabaven, com a premi, els donaven caramels” (Espinosa 2014, 147). El programa de caràcter informatiu *La Palabra*, d'Unión Radio, tenia una secció dedicada als més petits, “Antoniorrobles” (nom artístic d'Antonio Robles), que consistia, principalment, en la lectura dels seus contes infantils, com per exemple *El perro, el ratón y el gato* (1930-1931) (Borrero i Espinosa 2014, 12). “A Ràdio

Manresa durant la dècada dels anys trenta es feien programes per a nens: *Les Emissions infantils*, en les quals es llegien composicions musicals, literàries, contes i poesies i els encarregats de fer-ho eren els infants mateixos, dirigits per un dels locutors de la casa” (Espinosa 2008, 376). A Ràdio Terrassa s'emetia *l'Hora dels infants* i, a Ràdio Tarragona, Josep Maria Tarrasa feia antena per a tota la família amb el seu Maginet. L'herència d'aquesta primigènia programació són els contes que encara es llegeixen o s'interpreten als programes actuals de ràdio per a nens, com revelarem en aquest article.

A banda dels contes per ràdio, la història del mèdia ens ensenya com, amb l'afany adoctrinador que tenia el govern de la II República, els programes infantils de ràdio, malgrat no abandonen l'entreteniment, busquen una vessant més pedagògica i neixen molts formats que vinculen ràdio i escola. Aquest format arrenca de la ràdio amb finalitats educatives, que en alguns països s'havia popularitzat moltíssim des del naixement del mitjà amb l'objectiu de combatre l'analfabetisme. Als Estats Units als anys vint ja hi havia cent vint emissores de ràdio educatives, vinculades a universitats. A Alemanya el 1928 gairebé totes les estacions regionals tenien emissions educatives. “En 1924 y en 1928 se celebraron congresos sobre los usos educativos de la radio en Alemania, y en 1931 y 1936, en Estados Unidos (el último con carácter internacional)” (Roldán Vera 2009, 14). Oferien diversitat de programes segmentats segons els *targets* i alguns eren per a nens, per fomentar l'autoaprenentatge i l'autonomia.

A Espanya la programació infantil vinculada a l'educació es manté després de la Guerra Civil. Als anys quaranta a Ràdio Barcelona el pedagog Arturo Martorell va posar en antena un programa de ràdio adreçat als nens de les escoles de Barcelona, el qual, en forma de concurs, fomentava la participació dels petits. Es considera que aquest espai és l'embrió de les ràdios escolars, que eren programes de ràdio que s'integraven, i s'integren encara ara, en emissores legals (privades o públiques) i materialitzaven l'aprenentatge fet en un taller d'una escola. Més endavant sorgirà l'altra modalitat que vincula ràdio i escola. Es tracta de les ràdios escolars: estacions de ràdio que emetien de forma alegal una programació que integrava el treball radiofònic en les tasques escolars, com fou el cas de Ràdio Ràpia (Ventosa i Villalba 1996), encara avui en actiu i propietat del Col·legi d'Educació Infantil i Primària Sant Domènec de la Ràpita (Santa Margarida i els Monjos, Alt Penedès).

Així, observem com la relació dels infants amb la ràdio ha canviat al llarg de la història. A Girona, en la postguerra, els nens feien visites guiades a Ràdio Girona (Gil i Minobis 2003, 60) mentre que a Radio Salamanca, Fernández de Córdoba, el mític locutor franquista dels “partes”, protagonitzava una mena de comunicats sobre la guerra adreçats als petits sota el títol de *Cartas del Tío Fernández* i Radio Madrid emetia les seves mítiques *Ondas animadas*, espai que era capaç de barrejar el divertiment dels pallasos amb les “Vidas il·lustres” dels factòtums del bàndol nacional (Gómez García 2011, 140). Als espectacles cara al públic de Soler Serrano cal sumar-

hi el teatre per a menuts, com el dirigit per Bobby Deglané *Teatro infantil Maravillas* a Radio Nacional o *El hada madrina* de Radio Madrid; aquest últim s'emetia els dissabtes cara al públic des del Monumental Cinema (Faus 2007, 217). A Radio Madrid emetien *Empanadillo y Pirulo* i *Pototo y Boliche*, amb Luis Sánchez Polack, que fou popularment conegut a la televisió com en Tip dels Tip y Coll. També destaca Ángel de Echenique, que posava la veu del personatge Esparadrupo, mentre guanyen en popularitat els programes de beneficència. Si bé aquests no estaven adreçats als nens, sí que aposten per crear personatges infantils de ficció que fan les delícies del més petits. Enric Casademont i Pilar Montero, recollint el testimoni de Toresky i Míliu, fan les seves emissions amb en Pau Pi, “el amigo de los niños”, primer emetent per Ràdio Barcelona i després a través de les ones de Radio España de Barcelona amb el seu Paulinet durant les dècades dels anys cinquanta i seixanta.

La majoria d'aquests espais han de complir amb l'aparell de propaganda franquista, que aprofita la ràdio per alligonar els nens amb les noves idees imperants. Es redacta un document que, amb el títol de “Proyecto de reorganización de emisiones infantiles al servicio de la juventud española” (1942), dóna les idees per bastir la nova programació infantil. Es recomana parlar de petits herois “de nuestra guerra” o de passatges de la història espanyola o universal i s'aposta per la música instrumental o l'òpera si les composicions musicals que s'escullen en aquests programes són estrangeres. (Gómez García 2011, 143-145).

D'entre la important programació adreçada a nens cal destacar dos espais. Un programa serià que va mantenir-se en antena durant disset anys, *Tambor*, i *Diego Valor*, les aventures d'un cosmonauta intrèpid que feia somiar tots els nens de la dècada dels cinquanta des de les emissores de la Cadena Ser. Aquest és un altre format que hores d'ara no existeix, tal com evidenciarà aquest article.

En aquest recorregut cronològic cal fer esment que, a mesura que avancen els anys, la majoria de la programació infantil adreçada als nens es nodreix de dues tipologies de programes: els que s'emeten per als públics infantils i els que, emetent-se també per a ells, tenen en els nens el seu generador de continguts. Com dèiem anteriorment, els nens participen fent programes de ràdio, primer com a concursants, lectors, cantants o rapsodes i després a través de les escoles, col·laborant en diferents versions de la ràdio amb l'escola (Martí 2014, 2), i que va tenir molta tirada i molta acceptació arreu del país. La Diputació de Girona va promoure *Ràdio Escolar* des de 1955 a 1979. El contingut era el típic de tota aquesta tipologia de programes: “*Curiositats del món*, una relació de tipisme, descobriments, invents, cultures, etc. (...) *Así es nuestra provincia*, un recorregut pels pobles i comarques gironines; *El mundo de los vegetales*, espais relacionats amb les ciències naturals (...) *Concurso escolar* (...) la Ràdio Escolar va ser, sens dubte, una veu per als infants a través de les emissores i va cobrir durant uns quants anys un buit existent en els ambients docents” (Gil i Minobis 2003, 161).

Aquests espais són ara programes consolidats que reproduïxen

per a nens estructures típiques de la ràdio dels adults i que segons Quintana Garzón (2001) haurien d'arriscar-se més en la seva posada en escena: “(...) cabe ir un poco más allá y plantearse nuevas fórmulas de manipulación y aprovechamiento de nuestra emisora de radio (...) Se trata de recuperar la radio como un magnífico instrumento para despertar la imaginación, fomentar la creatividad y consolidar facultades musicales y estéticas” (Quintana Garzón 2001, 100-101).

Altres formats de programes de ràdio històrics actualment no tenen continuïtat. Espais com *A la rueda rueda*, de Manolo Bermúdez, que va guanyar el premi Ondas com a millor programa infantil; *La incubadora*, dirigida per Mariano de la Banda a Radio Peninsular, i el concurs *Operación Plus Ultra*, de Joaquín Peláez, que premiava nens que demostraven el seu valor humà i va inspirar la pel·lícula del mateix nom del 1966 (Borrero i Espinosa 2014, 16) ara han desaparegut totalment de les graelles, no així els formats més típicament magazins, que durant la dècada dels setanta es comencen a emetre en català. Són *Jovenívol* i *Mainada*, a Ràdio 4, i estan dirigits per Joan Lluch, Enric Frigola, Jordi Roura i Pere Ribera, però a mitjana dècada dels cinquanta, a Ràdio Berga, la programació infantil ja havia festejat amb aquesta llengua (Franquet 2001, 193).

Durant la dècada dels vuitanta, amb la proliferació d'emissores municipals, la programació infantil esdevé molt important a l'àmbit local (Ràdio Lleida estrenarà *La ràdio a l'escola*, que es manté onze anys en antena), però es produeix un fenomen de regressió a escala supramunicipal. És a dir, mentre en l'entorn més proper hi ha nombroses experiències radiofòniques —Catalunya Ràdio emet *Ui avui!!* (1983-1986), un programa infantil de tarda adreçat als nens (posteriorment *Micro obert a l'escola* i *Eduqueu les criatures* (2006-2010)—, a les xarxes estatals comencen a situar-se en espais de menys protagonisme. Així, a Radio Nacional, en una franja nocturna, Elvira Lindo es val del seu Manolito Gafotas per observar la vida des d'una perspectiva diferent. No és un programa per a nens, però és un nen ficcionat qui protagonitza l'espai, i a la SER, Gemma Nierga fa una tertúlia amb nens per analitzar temes d'actualitat a *La ventana*. Aquest no és un fet local. A la dècada dels vuitanta la programació infantil de ràdio a Amèrica Llatina era pràcticament inexistent més enllà de contes tradicionals adaptats, “la mayoría de ellos llenos de contramensajes y antivalores, y las ‘Novelas’ del Servicio de Transcripción de Radio Nederland” (Rosario 1985, 31). L'estiu de 2012 les mítiques emissions en espanyol de Radio Nederland desapareixen i, per tant, els programes més creatius per a nens, produïts des de Radionederland Departamento Latinoamericano, als quals es referia Rosario (1985), també, seixanta-cinc anys després d'haver començat les seves emissions. Aquest panorama és diferent avui en dia, tot i que quantitativament continua sent molt deficitari. Pràcticament l'única emissora de ràdio infantil a Amèrica del Sud és Colorín Colorrado, de Prisa Radio (que a Espanya no té programació infantil), que emet des de Bogotà música infantil, contes i pop llatí.

Aquesta davallada de la rica programació infantil històrica es va escampant com una taca d'oli cap a les emissores locals. Algunes ràdios que havien programat espais per a nens als vuitanta o als anys noranta els deixen de produir. També és veritat que aquest fet coincideix amb l'alentiment, en la dècada dels noranta, de l'aparició de ràdios municipals si es compara amb la dècada precedent, cosa que evidenciaren Corominas *et al.* (1999, 53) en aquesta mateixa publicació. "Es pot considerar que a mitjan anys noranta s'enceta una nova etapa, que es podria caracteritzar com la de la fragmentació del moviment de les emissores municipals. L'EMUC, tot i que no es dissol formalment, perd protagonisme com a ens aglutinador de la pluralitat d'experiències" (Corominas *et al.* 1999, 52). Un altre estudi publicat també als *Quaderns del CAC* el 2005 observava les minses programacions infantils de Catalunya Ràdio, R4 i COM Ràdio. "Del anàlisi de la oferta infantil se desprende que se trata de un público realmente olvidado. Sólo se ha encontrado un ejemplo: la sección 'Días de nens' en el magacín de fin de semana de COMRàdio *Días de ràdio*. Con una duración de treinta minutos, se centra básicamente en la literatura" (Gutiérrez i Huertas 2005, 105).

Niqui (2011, 9) advertia a l'*Informe sobre la ràdio a Catalunya* que el sector públic era el més variable i que respecte el de l'any 2009 Catalunya havia perdut deu emissores de ràdio municipals i els seus programes infantils. És el que succeeix, per exemple, a Ràdio Molins de Rei amb *La sopa de pedres* del contacontes Oriol Toro (del 2009 al 2012) o amb el programa *lupi-ià*, de Ràdio Pineda; a Ràdio Tàrraga fins al 2011 es va emetre el programa *Container*, un espai diari de cinc minuts de contes i endevinalles en què participava el Mag Lari. A Vilassar Ràdio es va emetre des del setembre de 2009 fins al juny del

2010 el programa *Dissabte articulat*, destinat a nens de 4 a 10 anys (Borrero i Espinosa 2014, 18).

Amb la irrupció d'internet la programació infantil de ràdio agafa una nova embranzida i tot i que no és l'objecte d'estudi d'aquest treball, sí que cal esmentar iniciatives innovadores en aquest sentit com Babyradio (Espanya), Fun Kids (Gran Bretanya) o Radio Junior (França), tallades pel mateix patró, o la també francesa i elegant Radio Barbouillots.

3. Metodologia

Aquesta és una investigació bàsica i per seccions que obté les dades actualitzades per mitjà de dues fonts. D'una banda, s'ha fet un seguiment exhaustiu de les graelles programàtiques per detectar els programes infantils de ràdio d'entre tota l'oferta existent publicada al mapa-cens de La Xarxa avalat per la Generalitat. Posteriorment s'han realitzat entrevistes personals als responsables de les emissores de ràdio generalistes que, per les ones, emeten continguts infantils a Catalunya per obtenir detalls sobre els programes.

A la mostra han participat cinquanta-nou emissores de ràdio que emeten el 2013 programes adreçats al *target* que ens ocupava, això és, nens estudiants d'educació infantil i de primària, és a dir, d'entre tres i dotze anys. S'han hagut de desestimar vuit emissores per la seva inaccessibilitat manifesta o per la seva negativa a participar en l'estudi.

A continuació detallem la mostra analitzada en forma de quadre (Fig. 1). Són emissores generalistes i estan ordenades per tipologies: municipals, del tercer sector, temàtiques i finalment les emissores públiques del grup RNE.

Figura 1. Programes infantils de ràdio a Catalunya, 2013. Mostra analitzada (continuació a la pàgina següent)

EMISSORES MUNICIPALS		
<i>Aula dial</i>	Ràdio Sant Vicenç	Sant Vicenç dels Horts (Baix Llobregat)
<i>Barrufets</i>	Ràdio Sant Vicenç	Sant Vicenç dels Horts (Baix Llobregat)
<i>Bon dia menuts</i>	Ràdio Tordera	Tordera (Maresme)
<i>Les escoles a Ràdio Tordera</i>	Ràdio Tordera	Tordera (Maresme)
<i>L'escriptura del poeta</i>	Ràdio Tordera	Tordera (Maresme)
<i>Colla matiner</i>	Ràdio Canet	Canet de Mar (Maresme)
<i>Els brams del drac</i>	Ràdio Canet	Canet de Mar (Maresme)
<i>Contes pel bon rotllo</i>	Ràdio Abrera	Abrera (Baix Llobregat)
<i>Contes per somiar</i>	Punt 7 Ràdio Sant Celoni	Sant Celoni (Vallès Or.)
<i>El club dels matiners</i>	Ràdio Berga	Berga (Berguedà)
<i>El conte</i>	Ràdio Igualada	Igualada (Anoia)
<i>El gat petit</i>	Ràdio Voltregà	Sant Hipòlit de Voltregà (Osona)
<i>El gronxador</i>	Ràdio Santpedor	Santpedor (Bages)
<i>Pep Tort a cau d'orella</i>	Ràdio Santpedor	Santpedor (Bages)
<i>El laboratori</i>	Ràdio Sant Boi	Sant Boi de Llobregat (Baix Llobregat)
<i>El rebost dels contes</i>	Solsona FM	Solsona (Solsonès)
<i>El món dels petits</i>	Ràdio Banyeres	Banyeres del Penedès (Baix Penedès)
<i>Els menuts</i>	La veu de Navàs	Navàs (Bages)

Font: elaboració pròpia.

Figura 1. Programes infantils de ràdio a Catalunya, 2013. Mostra analitzada (continuació)

EMISSORES MUNICIPALS (continuació)		
<i>Micròfons a l'aula</i>	La veu de Navàs	Navàs (Bages)
<i>Entrevistem els polítics</i>	Ràdio Platja d'Aro	Platja d'Aro (Baix Empordà)
<i>Estevestiu</i>	Ràdio Sant Esteve RTV10	Sant Esteve Sesrovires (Baix Llobregat)
<i>La cantera</i>	Ràdio Sallent	Sallent (Bages)
<i>La tertúlia</i>	Ràdio Sallent	Sallent (Bages)
<i>Punt i coma</i>	Ràdio Sallent	Sallent (Bages)
<i>La capsa del contes</i>	Ràdio Nova	Vilanova del Camí (Anoia)
<i>Matinal amb el patge Makalí</i>	Ràdio Nova	Vilanova del Camí (Anoia)
<i>La llum del dia</i>	Bas Ràdio	La Vall d'en Bas (La Garrotxa)
<i>La moixiganga</i>	Ràdio Sant Quirze	Sant Quirze del Vallès (Vallès Oc.)
<i>La ràdio a l'escola</i>	Ràdio Balaguer	Balaguer (Noguera)
<i>La veu dels quatre vents</i>	Ràdio Domenys	Sant Jaume dels Domenys (Baix Penedès)
<i>L'arca</i>	Ràdio Begur	Begur (Baix Empordà)
<i>Les escoles a la ràdio</i>	Ràdio Cornellà	Cornellà de Llobregat (Baix Llobregat)
<i>Nit de Reis</i>	Ràdio Cornellà	Cornellà de Llobregat (Baix Llobregat)
<i>Les escoles a la ràdio</i>	Punt 7 Ràdio Sant Celoni	Sant Celoni (Vallès Or.)
<i>L'escola a la ràdio</i>	Ràdio Caldes	Caldes de Montbui (Vallès Or.)
<i>L'escola a la ràdio</i>	Ràdio Sant Andreu	Sant Andreu de la Barca (Baix Llobregat)
<i>L'escola a la ràdio</i>	Ràdio Les Planes	Les Planes d'Hostoles (La Garrotxa)
<i>L'hora del conte</i>	Mataró Ràdio	Mataró (Maresme)
<i>L'univers</i>	Ràdio Cap de Creus	Cap de Creus (Alt Empordà)
<i>Més content que un gínjol</i>	Canal Blau	Vilanova i la Geltrú (Garraf)
<i>M'expliques un conte?</i>	Olesa Ràdio	Olesa de Montserrat (Baix Llobregat)
<i>Picnicpins</i>	Ràdio Silenci	La Garriga (Vallès Or.)
<i>QKK!</i>	Ràdio Castellar	Castellar del Vallès (Vallès Oc.)
<i>Ràdio i escola</i>	Ràdio Castelldefels	Castelldefels (Baix Llobregat)
<i>Ràdio pati</i>	Ràdio Almacelles	Almacelles (Segrià)
<i>Radiofònics</i>	Ràdio Arenys de Munt	Arenys de Munt (Maresme)
<i>Ralet ralet</i>	Ona Codinenca	Sant Feliu de Codines (Vallès Or.)
<i>Rap 107.edu</i>	Rap 107	Parets del Vallès (Vallès or.)
<i>Sisè parla</i>	Ràdio Arenys	Arenys de Mar (Maresme)
<i>Tertúlies educatives</i>	Ràdio Cubelles	Cubelles (Garraf)
<i>Tic, tac, ring</i>	Ràdio Palafolls	Palafolls (Maresme)
EMISSORES DEL TERCER SECTOR		
<i>Ràdio Ràpia</i> Modalitat: ràdio escolar	Ràdio Ràpia	Santa Margarida i els Monjos (Alt Penedès)
<i>L'hora infantil</i> Modalitat: ràdio lliure	Ràdio Pinsania	Berga (Berguedà)
<i>Llegeix-me un conte</i> Modalitat: ràdio de barri	Ràdio Sant Pere i Sant Pau	Tarragona
<i>Radioescola</i> Modalitat: ràdio de barri	Sants 3 Ràdio	Barcelona
EMISSORES TEMÀTIQUES: RELIGIOSES (sense concessió administrativa)		
<i>Cinco panes y dos peces</i>	Onda Paz	Barcelona
EMISSORES DEL GRUP RNE		
<i>El rincón de los niños</i>	Radio Clásica	RNE-Estatat
<i>Contando cuentos en R5</i>	R5	RNE-Estatat
<i>La estación azul de los niños</i>	R5	RNE-Estatat

Font: elaboració pròpia.

Per estudiar les característiques de tots els programes infantils s'ha elaborat una fitxa de seguiment adaptant el model de García Muñoz (1997, 72) sobre els hàbits de consum dels nens davant de la televisió. S'ha focalitzat primer en aspectes identificadors: nom, localització i tipologia de ràdio segons la seva gestió administrativa i, tot seguit, s'observen categories que conceptualitzen el programa de ràdio infantil, que es fixen en l'objectiu del programa, l'idioma en el qual s'emeta, la durada i les dades d'emissió o reemissió, el nombre de conductors que té l'espai i les seves edats, el públic objectiu al qual s'adreça —es diferencia en aquest sentit si només es busquen nens o nens i adults—, el format emprat, la tipologia de contingut que s'emeta i com és la interacció amb l'audiència, si és que n'hi ha.

Aquestes categories han estat també alguns dels ítems demanats en les entrevistes qüestionari als responsables de les emissores mostra, ja que han servit per aprofundir en dades obtingudes a través de l'escolta, però també per conèixer detalls vinculats al programa que d'altra manera eren impossibles d'obtenir. Cal tenir present que la majoria de programes són emesos en emissores municipals, però que no partíem d'un cens dels programes infantils existents, per la qual cosa es va contactar o per correu electrònic o per telèfon amb 259 emissores municipals, del tercer sector o del grup RNE per poder destriar d'entre aquest univers les emissores que el 2013 emetien i/o produïen programació infantil. En total han estat estudiades cinquanta-nou emissores de les quals s'ha ampliat la informació qualitativa a partir de les converses amb els seus responsables.

4. Resultats

Així, de les cinquanta-nou emissores mostra, només són públiques d'abast no local les de la xarxa RNE. Es tracta de tres espais diferents que s'emeten per dos dels seus canals. A Radio

Clásica programen *El rincón de los niños*, i per Radio 5, *Contando cuentos en R5* i *La estación azul de los niños*. Aquests programes, que es produeixen des de Madrid i es poden seguir arreu del territori espanyol, signifiquen el 3,9% de la totalitat de programes per a nens que es poden escoltar a Catalunya el 2013.

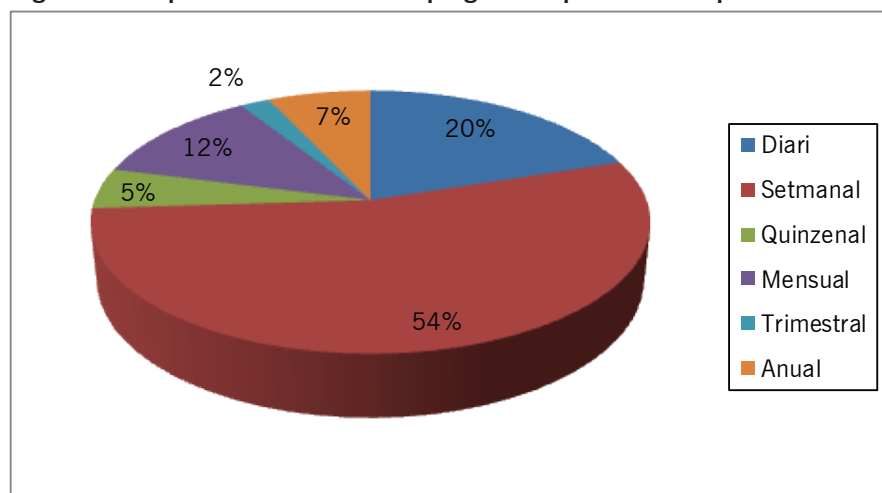
El gruix més important d'aquests espais el generen les emissores municipals. Un 84,3% dels programes es fan en ràdios de proximitat i especialment en emissores de comarques amb alta densitat demogràfica com són Barcelona i la seva àrea metropolitana o a les poblacions del Maresme i dels dos Vallès. Mentre que en algunes d'aquestes localitats s'emeta més d'un programa infantil, Lleida i Girona són les dues capitals que no en tenen.

També hi ha programació infantil en deu emissores de les considerades del tercer sector i que són d'estructures i programacions tan diferents com la ràdio escolar, la ràdio de barri, una ràdio lliure amb programació infantil i una emissora de districte (La Marina FM, de Barcelona, exclosa per impossibilitat de contactar-hi).

Finalment, també s'ha detectat programació infantil en tres emissores temàtiques que curiosament totes corresponen a fórmules de programació religiosa i que no tenen concessió administrativa en el moment de realitzar el treball de camp. Es tracta de RKM, Radio María i Onda Paz, que programa *Cinco panes y dos peces*.

A partir de les categoritzacions efectuades en l'observació i de la informació obtinguda en les entrevistes podem saber també que la majoria són programes que s'emeten un cop per setmana (Fig. 2). Normalment són els dissabtes al matí, entre les 9 h i les 12 h. Tenen un contingut especialment musical o de contacontes i en tercer lloc s'ocupen de temes diversos vinculats a experiències didàctiques i educatives, apropant-se sovint a diversos gèneres literaris com la poesia. L'entrevista és la fórmula de comunicació més emprada en els programes

Figura 2. Freqüència d'emissió dels programes que s'emeten per a nens a Catalunya el 2013

Font: Borrero i Espinosa 2014, 103.

que realitzen els nens o que els són adreçats i l'estructura més habitual és o de magazín o de contacontes.

Els programes estudiats empen el català en un 83% dels casos com a llengua de comunicació. No obstant això, hi ha un 7% de programes fets íntegrament en castellà que corresponen als emesos per les emissores del grup RNE pel seu caràcter estatal i als de caràcter religiós. El mateix percentatge es registra en programes que empen el català i l'anglès per a la seva posada en antena, independentment de la presència que tingui aquest darrer idioma en el programa. En aquest cas són formats de ràdio a l'escola, com el de l'emissora de Les Planes d'Hostoles, *L'escola a la ràdio*, que té el mateix nom a Caldes de Montbui. L'anglès és present també en forma de música exclusivament cantada en aquest idioma a l'espai *Llegeixem un conte*, de Ràdio Sant Pere i Sant Pau (Tarragona), o a Ràdio Ràpia, on expliquen el temps en aquesta llengua. Els programes infantils amb més anglès en antena són *La Cantera*, de Ràdio Sallent, i *Rap 107.edu*, de Parets del Vallès, on es produeixen seccions en anglès.

Cal esmentar que l'objectiu de cada programa és diferent (Fig. 3) i per tant no quantificable, però sí que certament s'observa que hi ha tres grans principis que recullen tots els objectius perseguits en aquests espais: l'entreteniment, els objectius didàctics a partir de l'ús del llenguatge radiofònic per aconseguir treballar competències bàsiques transversals (expressió oral), i finalment es busca l'acostament dels més petits a la ràdio, per despertar el seu interès cap als mitjans de comunicació, a partir de la seva pròpia experiència. Certament, amb cinquanta-nou emissores és fàcil trobar altres interessos que mouen a la creació d'aquests programes. En aquest cas, caldria destacar que hi ha programes per a nens que es fan amb objectius com ara fomentar la cultura o la inquietud per saber i aprendre, promoure la imaginació, educar o buscar que els nens d'infantil i

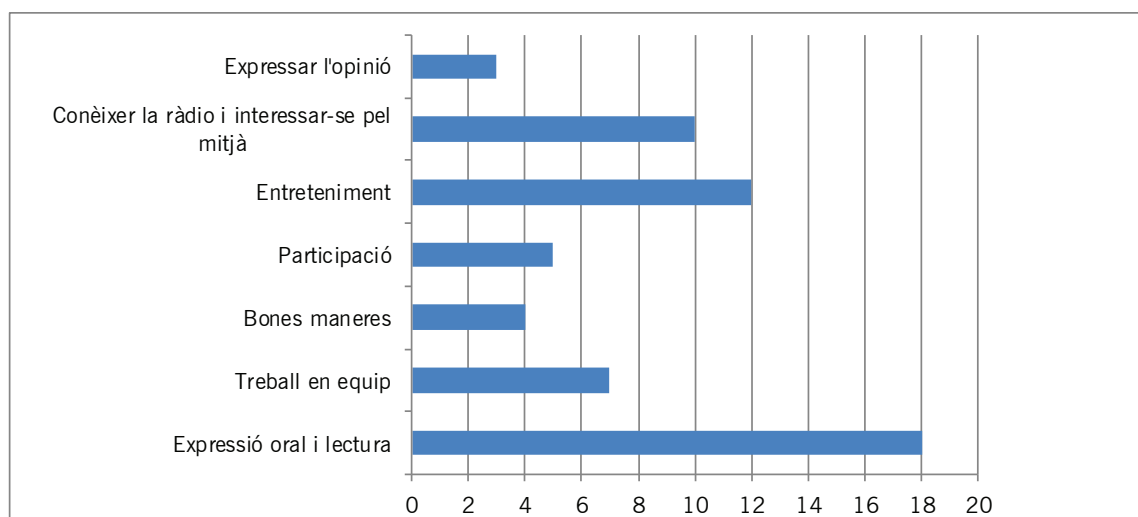
primària tinguin interès per l'actualitat, com és el cas de *Colla matinera*, de Ràdio Canet, realitzat per un adolescent de segon d'ESO del poble que s'adreça als infants fent-los les notícies a mida. Aquest singular programa és l'únic de tota la mostra que ofereix l'opció de participar als oients, acostant-los una unitat mòbil per tal que opinin des del carrer.

Dels resultats obtinguts crida especialment l'atenció que les durades dels programes per a nens i el nombre de presentadors (Fig. 4) són variables. Si bé el 59% dels programes estan copresentats per un nen i una nena, el nombre de locutors pot arribar a variar en funció de la temàtica del dia o de si el programa s'allargarà més per algun motiu, tal com es desprèn de les entrevistes efectuades. A Ràdio Les Planes, per exemple, *L'escola a la ràdio* té una durada diferent en cada emissió, en funció del contingut que presenta. Així, trobem espais que duren deu minuts i d'altres, un 8%, que en duren més de cent vint, tot i que la tònica general és que els programes per a infants acostumin a durar entre una hora i una hora i mitja (60% de la mostra). Els programes més curts, d'entre deu i vint minuts, acostumen a ser contes explicats, i els més llargs es corresponen amb esdeveniments especials com ara la *Nit de reis*, de Ràdio Cornellà (retransmissió de la cavalcada de reis), el programa de Ràdio Nova *Matinal amb el patge Makalí* (trucades dels oients) i *Les escoles a la ràdio*, de Ràdio Cornellà. Aquests espais són anuals. També entraria dins aquesta categoria de programes llargs l'espai de poesia de Ràdio Tordera, *L'escriptura del poeta*, i el concurs de Ràdio Castellar, *QKK!*.

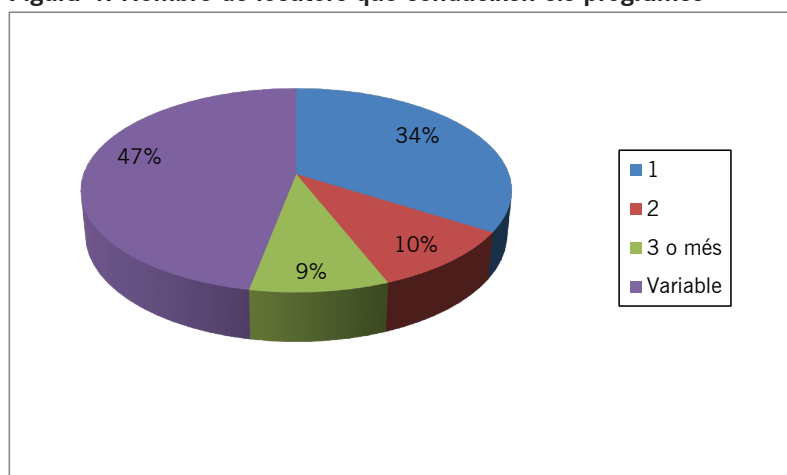
El programa més llarg, *Barrufets*, és cultural i l'emet Ràdio Sant Vicenç. Acostuma a durar entre noranta i cent vint minuts.

Un 95% d'aquests programes té una única emissió, mentre que un 5% es poden escoltar més d'un cop o en més d'una emissora, en alguns casos perquè formen part de les emissores de La Xarxa com és el cas de *La moixiganga*, produït per Ràdio

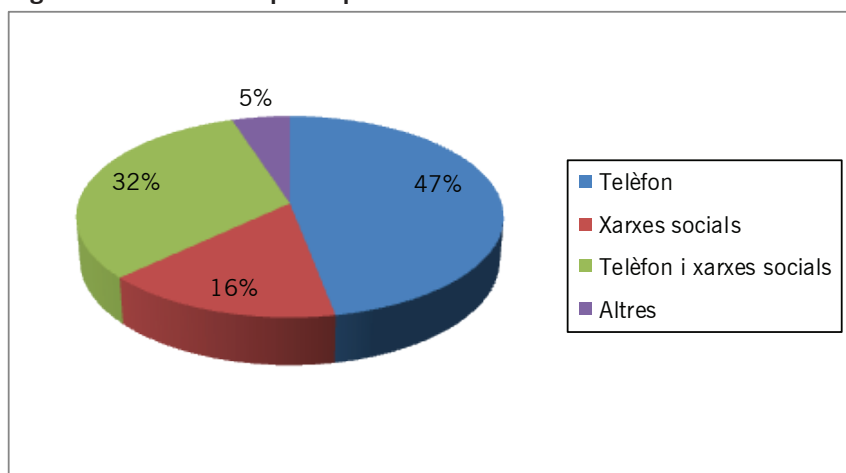
Figura 3. Objectius compartits pels diferents programes analitzats. Dades obtingudes a partir de les entrevistes personals

Font: Borrero i Espinosa 2014, 111.

Figura 4. Nombre de locutors que condueixen els programes

Font: Borrero i Espinosa 2014, 114.

Figura 5. Fórmules de participació de l'audiència

Nota: només en una minoria de programes infantils (32%) els oients poden participar-hi.

Font: Borrero i Espinosa 2014, 117.

Sant Quirze, i *Més content que un gínjol*, de Canal Blau. L'altre espai que es reemet és el *Tic, tac, ring*, de Ràdio Palafolls.

La moixiganga és el programa que es pot seguir per més emissores municipals de Catalunya ja que es reemet a set estacions: Ona Codinenca, 7 de Ràdio, La Veu de Navàs, Ràdio La Vall, Ràdio Sant Fruitós, Ràdio Bonmatí i Ràdio Balsareny. *Més content que un gínjol*, per la seva banda, es reemet a La Xarxa⁴, però també a La Marina FM i Ràdio Cubelles. I en darrer lloc tenim el cas de *Tic, tac, ring*, que com que és coproduït per Ràdio Palafolls i Ràdio Blanes, es pot sentir a ambdues emissores.

Un 68% dels programes es fan pensant en una audiència que aplegarà adults i nens, ja que són, com explicàvem en pàgines precedents, formats tipus la ràdio a l'escola, però s'ha detectat un 32% de projectes que estan pensats només per a una audiència infantil, especialment per a nens de deu anys, segons les opinions dels programadors consultats. Tant com a realitzadors de l'espai, locutant-lo tot o només una secció, com en qualitat d'oients i participant en el programa, s'observa que la majoria

de formats infantils registrats estan protagonitzats per nens de primària; un 5%, per alumnes de secundària, i un 17% són programes de ràdio fets tant per alumnes de primària com de secundària. Malgrat que la implicació en la producció dels programes és molt alta, rarament aquests espais donen opció al públic d'interaccionar amb els realitzadors. Només un 32% dels programes analitzats proposen vies de participació als oients, tal com demostra la gràfica següent (Fig. 5). Que un 68% dels programes fets i pensats per a nens no permeti la implicació del públic només es pot explicar perquè la majoria de programes estan enregistrats i postproduïts.

5. Conclusions

Aquest article s'encetava preguntant on són els programes infantils de ràdio. La resposta ens adreça majoritàriament cap a les emissores de proximitat, segons les dades obtingudes.

Un 84,3% dels espais per a canalla són difosos per emissores municipals, un 9,8% pertanyen a ràdios del tercer sector —és a dir, a emissores escolars, de barri, districte o a una emissora lliure—, el 3,9% són produïts per dues emissores del grup RNE i un 2% restant són programes que corresponen a ràdios religioses sense llicència administrativa.

Segons els resultats evidenciats anteriorment podem concloure que els programes infantils estudiats tenen un doble objectiu: l'entreteniment del seu públic i l'acostament dels nens a la ràdio com a mitjà de comunicació. Dit això, però, s'observa clarament com el 68% dels programes que s'emeten per a nens, tant si són realitzats per adults com per adolescents o per nens estudiants de primària, no tenen cap mena de participació del públic ja que s'enregistren prèviament a la seva posada en antena.

Una part important d'aquests programes, com s'ha detallat, pertanyen al format de ràdio a l'escola, i com a part del procés d'aprenentatge s'entén que la necessitat de "fer una bona antena" i, per tant, de postproduir els continguts, sigui més important per als impulsors dels programes que un directe amb els riscos que comporta per a un públic infantil i aliè a les tècniques radiofòniques. Així doncs, l'audiència no té opció de col·laborar en els programes. Només en el 32% dels espais en què sí que s'admet la participació del públic s'observa que aquesta és majoritàriament via telèfon, una tecnologia que per als infants pot semblar més antiga que la que els pot proporcionar Internet, especialment quan a l'escola és molt freqüent que emprin ordinadors portàtils o tauletes com a eines d'aprenentatge per treballar a les aules. Sembla contradictori si es té present que tant els productors dels espais com sobretot el públic al qual s'adrecen són persones amb una alta capacitat de comunicació tecnològica des d'un punt de vista generacional. Només empen xarxes socials per donar veus als oients tres programes de Ràdio Sallent —*La cantera*, *La tertúlia i Punt i coma*—, el *Radiofònics* d'Arenys de Mar, el *Radioescola* de l'emissora barcelonina de barri Sants 3 Ràdio, *El gat petit* de Ràdio Voltregà, el *Rap 107.edu* de Parets del Vallès i el *Contando cuentos en R5* de RNE.

A banda de la poca interacció amb els oients, els programes per a nens d'entre tres i dotze anys tenen, en un 45% dels casos, estructura de magazín i són en antena el resultat d'un taller de ràdio que el col·legi promou per treballar competències bàsiques dels currículums com ara millorar l'expressió oral i la lectura dels infants. La radiografia dels espais ens mostra, a més a més, que són programes emesos normalment en català, que tenen una hora de mitjana de durada, que es difonen un cop per setmana, normalment els dissabtes al matí, i que tant s'adrecen a pares com a nens. Són presentats equitativament per nens i nenes i només *El rebost dels contes*, de Solsona FM, està realitzat per nens i adults de forma compartida. A la resta d'emissores o bé els locutors són nens d'edats semblants a la del seu públic o bé els realitzadors són adolescents o preadolescents.

La diversitat de continguts i de gèneres emprats és molt alta. Tot i això, la música, els contes i els continguts didàctics són els

més recurrents, molt per sobre dels concursos o dels continguts religiosos. En aquest sentit també val la pena esmentar que hi ha altres temes que els nens treballen en els seus programes però que no són comuns en més d'una emissora; per exemple, hi ha programes d'humor, programes que parlen de política o medi ambient i d'altres dedicats a la solidaritat o a repassar biografies de personatges il·lustres.

Malgrat que el 2013 hi ha una oferta molt variada de programes per a nens, molts d'aquests espais no tenen una trajectòria llarga. A la cronologia històrica relatada en aquest article s'evidencia com és de difícil mantenir una estabilitat en l'àmbit de les emissores municipals, que són el marc des d'on s'emeten majoritàriament aquests programes. Això vol dir que la continuïtat dels espais depèn de motius tan diversos com les retallades de pressupostos o l'*amateurisme* dels realitzadors/promotors de l'espai, que molts cops són voluntaris amb molta afició. El programa infantil més veterà de Catalunya és *Nit de Reis*, de Ràdio Cornellà, en antena de forma ininterrompuda des de 1982.

Dels resultats d'aquesta recerca també es desprèn que les emissores públiques amb més audiència, Catalunya Ràdio i Ràdio Nacional-RNE, tenen comportaments molt diferents envers aquest públic "tapat" pels estudis d'audiència. Mentre que a Catalunya Ràdio han passat quatre anys des del seu últim espai infantil —ara s'emeten en línia *Clica't* (2014)—, a RNE la programació per a nens d'infantil i primària és continuïsta a les graelles de Radio Clásica i Radio 5, com s'ha explicat. Contràriament, les emissores privades que generen continguts generalistes des de Catalunya —RAC1, Cadena SER-Catalunya, Onda Cero i COPE-Catalunya— han deixat de programar espais per a la mainada d'aquestes edats, malgrat que la història de la ràdio situava a les seves graelles molts dels espais pioners que s'adreçaven als més petits i malgrat també que algunes d'aquestes emissores privades foren el bressol dels formats de ràdio a l'escola, que durant molts anys van acostar i convertir petits oients en realitzadors radiofònics; herència que, mercès a les emissores municipals, encara perdura.

Notes

1. L'estudi fou publicat a *Quaderns del CAC*. Vol. XIII (1), (2010), núm. 34, pàgina 69, amb el títol rellevant de "La crisi del consum radiofònic juvenil a Catalunya", que evidenciava, d'entrada, l'estat de la qüestió.
2. <http://cadenaser.com/ser/2013/11/11/audios/1384139609_660215.html> [Consulta: 9-4-2015]
3. Aquest treball de camp és la base d'un completíssim treball de final de grau, TFG, dirigit per aquesta autora i dut a terme per Lúcia Borrero a la Universitat de Girona, 2014.
4. La Xarxa és una plataforma multimèdia de mitjans audiovisuals, que el 2013 tenia 161 emissores adherides. Tot i això, no totes reemetien tots els programes, sinó que trien entre els continguts que troben a la plataforma (Xarxa 2013).

Referències

- BALSEBRE, A. ET AL. "The Hidden Radio Audience in Spain: Study on Children's Relationship with the Radio" [en línia]. *Journal of Radio and Audio Media*. Vol. 18:2. (2011), 212-230. ISSN: 1937-6529 eISSN:1937-6537 <<http://dx.doi.org/10.1080/19376529.2011.615778>> [Consulta: 9-4-2015]
- BALSEBRE, A. *Historia de la radio en España (1874-1939)*. Madrid: Cátedra, 2001. Vol. 1. ISBN: 9788437619323.
- BORRERO, L.; ESPINOSA, S. *Anàlisi de la programació infantil a les emissores de ràdio a Catalunya a 2013*. Treball de final de Grau. Universitat de Girona. Manuscrit, 2014.
- CASTILLEJO, R. *El desván de Rafael Castillejo*, 2007. <<http://www.rafaelcastillejo.com/>> [Consulta: 29-3-2015]
- COROMINAS, M.; Díez, M.; BERGÉS, L. "Vint anys de ràdios municipals" [en línia]. *Quaderns del CAC*, núm. 4, 1999, 51-56. ISSN: 1138-9761. <http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q4corominasdiez.pdf>
- CORONAS, J. *Cómo influyen en el consumo familiar y cuáles son las tendencias* [en línia]. *Emprendedores.es*. Hearst Magazines España, 2015. <<http://www.emprendedores.es/gestion/consumo-familia/tendencias-consumo-infantil/>> [Consulta: 3-4-2015]
- GENERALITAT DE CATALUNYA. EMISSORES MUNICIPALS. <<http://mapa.laxarxa.com/>> <http://mitjansdecomunicacio.gencat.cat/ca/temes/radio/emissores_de_radio_a_catalunya/> [Consulta: 30-3-2015]
- ESPINOSA, S. *Dones de ràdio. Les primeres locutores de Catalunya*. Barcelona: Albertí editors, 2014. ISBN 978-84-7246-100-0.
- ESPINOSA, S. *Les locutores de ràdio a Catalunya, 1924-1939* [en línia]. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2008. <<http://www.tdx.cat/handle/10803/4148>> [Consulta: 3-4-2015]
- FAUS, A. *La radio en España (1896-1977)*. Madrid: Santillana, 2007. ISBN: 9788430606504.
- FRANQUET, R. *Història de la ràdio a Catalunya al segle xx (de la ràdio de galena a la ràdio digital)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2001. ISBN: 9788439354505.
- GARCÍA, N. "Los hábitos del niño frente al televisor en el hogar" [en línia]. *ZER – Revista de Estudios de Comunicación*. Vol. 2 (novembre de 1997), núm. 3, 67-80. <<http://www.ehu.es/zer/hemeroteca/pdfs/zer03-05-garcia.pdf>> [Consulta: 3-4-2015]
- GIL, R.; MINOBIS, M. *Aquí ràdio. Crònica de les ones a les comarques de Girona (1933-1982)*. Girona: Col·legi de Periodistes de Catalunya. Demarcació de Girona, 2003. ISBN: 8493343412.
- GÓMEZ GARCÍA, S. "Adoctrinando el futuro: las emisiones infantiles y juveniles de Radio Nacional de España durante el primer franquismo" [en línia]. *ZER – Revista de estudios de comunicación*. Vol. 16 (maig de 2011), núm. 30, 135-152. ISSN: 1137-1102. <<http://www.ehu.es/zer/hemeroteca/pdfs/zer30-07-gomez.pdf>> [Consulta: 28-2-2014]
- GUTIÉRREZ, M.; HUERTAS, A. "La programació cultural de la ràdio pública generalista: Catalunya Ràdio, COMRàdio i Ràdio 4" [en línia]. *Quaderns del CAC*, núm. 22, 2005, 99-106. ISSN: 1138-9761. <http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/q22gutierrezhuertas.pdf>
- MARTÍ, P. "Tastets de ràdio i LIJ" [en línia]. *Faristol* (2014), núm. 78, 1. <<http://www.andreusotorra.com/cornabou/dossiers/recerca/tastetsradio.pdf>> [Consulta: 10-4-2015]
- MARTÍ, J. M. ET AL. "La crisi del consum radiofònic juvenil a Catalunya" [en línia]. *Quaderns del CAC*. Vol. XIII (1), (2010), núm. 34, 69-79. ISSN: 1138-9761 <http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q34_Marti_et_al.pdf>
- MARTÍ, J. M.; ESPINOSA, S. "Estrategias de la industria radiofónica para abordar la crisis en el entorno digital: de la globalidad a la localidad" [en línia]. *Espacios de comunicación* (IV Congreso Internacional de la Asociación Española de Investigación en Comunicación, AE-IC 2014 Bilbao). Bilbao: Asociación Española de Investigación en Comunicación, 2013, 474-486. ISBN: 978-84-695-9434-6. <http://www.aeic2014bilbao.org/download/aeic2014bilbao_comunicaciones.pdf> [Consulta: 28-2-2014]
- NIQUI, C. "Mapa de la radiodifusió analògica i digital (2010)". [en línia]. *Informe sobre la ràdio a Catalunya 2010*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2010, pàg 9-54. ISBN: 978-84-490-2687-4 <http://www.l-obsradio.org/files/informe_radio_10.pdf>
- QUINTANA, R. "El lenguaje de la radio y sus posibilidades educativas" [en línia]. *Comunicar*. Vol. IX (2001), núm. 17, 97-100. ISSN: 1988-3293 <<http://www.revistacomunicar.com/index.php?contenido=detalles&numero=17&articulo=17-2001-14>>

ROLDÁN, E. "Los orígenes de la radio educativa en México y Alemania, 1924-1935". *RMIE, Revista Mexicana de Investigación Educativa*. Vol. 14 (2009), núm. 40, 13-41.
ISSN 1405-6666

ROSARIO, A. "La radio y los niños" [en línia]. *Chasqui. Revista Latina de comunicación*. (1985), núm. 16, 27-31.
ISSN: 1390-1079
<<http://www.revistachasqui.org/index.php/chasqui/article/view/1819/1839>>

VENTOSA, L.; VILLALBA, R. "La ràdio a l'escola. Ràdio Ràpia, emissora escola". A: *1r Congrés de la Ràdio a Catalunya. Actes*. Barcelona: Societat Catalana de la Comunicació, 1996, 251-257

Emissores

BABYRADIO. <<http://babyradio.es/>> [Consulta: 3-6-2015]

CADENA SER. <http://cadenaser.com/ser/2013/11/11/audios/1384139609_660215.html> [Consulta: 9-4-2015]

CATALUNYA RÀDIO. Programa *Clicka't*. <<http://www.ccma.cat/catradio/clickat/>> [Consulta: 2-4-2015]

FUN KIDS. <<http://www.funkidslive.com/>> [Consulta: 3-6-2015]

RADIO BARBOUILLOTS. <<http://www.radiobarbouillots.com>>
[Consulta: 3-6-2015]

RADIO JUNIOR. <<http://www.radiojunior.com>>
[Consulta: 3-6-2015]